

צילום אילוסטריציה: אברהם שמי-שחם

הצפצפיה והצאז למכירה פומבית,¹⁸ בסוף יוני 1802, כשנה לאחר שמונה החייל הצרפתי האחרון מצרים, נחתמה 'אמנת שלום וירידות' בין צרפת לאימפריה העותמנית, והסוחרים הצרפתים בחלב שוחררו. אולם אלה נותרו ללא מקורות מימון, כיוון שראשי בתי המסחר הקשורים עמם במרסיי נמלו כמעט כולם קריבן לטרו של המהפכה.¹⁹ בעיני המושבה הצרפתית בחלב, שעד להמפכה שלטה ברוב מסחרה הבינלאומי של חלב ועתה איבדה כמעט את כולה, היו הסוחרים היהודים-האיטלקים, ובראשם בני פיג'ונו, המרוויחים העיקריים מהשתלשלות עניינים זו:

הטוסקנים והוונציאנים הם שהפיקו תועלת מאסוננו, הם שחפסו את מקומם של טורנינו. תקופה זו מציינת את הצלחתם של הסוחרים מחלב ושל המשפחות היהודיות שמוצאן מליברנו המחויקות היום בכמה קונטוליות ורות בחלב.²⁰

מצב עניינים זה החריף את תחושות הקנאה והתחרות של הסוחרים הצרפתים. ניסיונות ההתאוששות שלהם וכו הצלחה מסוימת, אך לא עלה בידם להתמודד עם הסוחרים היהודים, שביססו את מסחרם והרחיבו את קשריהם עם בתי מסחר ונציגויות שונות בעיקר בגנואה, כליברנו ובטריאסט. הללו, בראותם כי קיים באזור ביקוש לסחורות צרפתיות וכי לסוחרים הצרפתים חסר הון ואשראי כדי ליבאן, היצעו לאחזונים לאפשר להם ליבא כשמים סחורות אלו, כל זאת חמורת תשלום עמלה עבור השימוש בשם.²¹ לכאורה היה בכך סיוע של ממש לסוחרים הצרפתים, אולם למעשה בדרך זו הצליחו בני פיג'ונו ואחרים להעמיק את חזירתם לסחר עם נמל מרסיי ובה בעת להתחזק מתשלום המס שדרשה הקונסוליה הצרפתית בחלב מן הסוחרים שפעלו בחסותה.²² ואכן, בראשית המאה ה-19 כבר יסרו בני פיג'ונו חתי מסחר משל עצמם במרסיי. אולם לטענת הסוחרים הצרפתים פעלו היהודים בתן השמצה מתמדת של מחתריהם הצרפתים. בשנת 1805 טען הממונה על קשרי המסחר של צרפת בחלב כי 'יש להם [ליהודים] אם כן את האמצעים כדי להשחית את פניו. דעותיהם הקדומות כמו גם האינטרס שלהם גורמים להם להשתמש באמצעים הללו בקנאות.'²³

לקראת אמצע המאה ה-19 איבדה חלב את מעמדה כמרכז סחר בינלאומי. עובדה זו מצדה הביאה ליחסולם של רוב בתי המסחר הצרפתים, ולמעשה חלקו המכריע של המסחר עם מרסיי נותר בידי תושביים חלביים מקומיים ובית פיג'ונו. וכך מתאר קונסול צרפת בחלב בשנת 1838 את מה שנתרן מן המסחר הצרפתי בחלב כעקבות ההירדררות הכלכלית והשתלטותם של הסוחרים היהודים:

המסחר בין צרפת לחלב שנוהל על ידי הסוחרים הצרפתים הינו כמעט אפסי היום. אמנם יש לנו שלוש בתי מסחר צרפתיים בחלב, אך רק אחד מהם עדיין עוסק במסחר עם צרפת. סחר הנתון רובו ככולו בידי החלביים והיהודים, שלהם בתי מסחר במרסיי.²⁴

הצרפתים ייחסו את הצלחתם של היהודים בעיקר לאינטריגות הרבות ולמעשי המרמה שלהם. בנוסף לשימוש בשמות של סוחרים צרפתים, הברחות והתחמקות

18 AE, CCC, Alep, vol. 30, Deval, Alep, 25.2.1838 על פלישה נפוליאון למצרים, השפעתה ומשמעותה ראה: ש. שמי, 'תולדות הערבים במזרח התיכון בעת החדשה', חל אביב 1987, עמ' 19-34. על המלחמה האיירילאנדית שפתחה בה האימפריה העותמנית נגד כל הערבים שייצגה צרפת שלאחר המהפכה, ראה: ב. לואיס, 'צפיתיהם של תורכי המודרנית, ירושלים תשמ"ג, עמ' 55-56.

19 AE, CCC, Alep, vol. 30, Deval, Alep, 25.2.1838

20 שם.

21 שם, על שיטה זו של שכירת שמות סוחרים צרפתים ועל ניסיונות החרייה למסחר עם נמל מרסיי, ראה: 325-324, pp. Paris (above, note 4); רודן (הצעה 3 לעיל), עמ' 55-56, 81.

22 AE, CCC, Alep, vol. 30, Deval, Alep, 25.2.1838 על האיסור שהוטל על הסוחרים שאינם צרפתים לסחר ישירות עם צרפת עיין לוצקי (הצעה 2 לעיל), עמ' 57. על התחמקות יהודים משלום מיסים לקונסוליה רודן (הצעה 3 לעיל), עמ' 55.

23 AE, CCC, Alep, vol. 23, Corancez, Alep, 13 Prarial an 13

24 AE, CCC, Alep, vol. 2, Deval, Alep, 25.2.1838 על שקיעתה של חלב כמרכז סחר בין מוצר למערב ראה בהרחבה: 522-524, pp. Masson (above, note 9).